

4917

Történelem

Mi a haza és mi a nemzet ?

A haza ez a föld, amelyet őseink Árpád fejedelem vezérése alatt karddal szereztek, amelyen apáink vére folyt. Ez a föld, amely ezer év dicsőségéről beszél és sok-sok szenvedésről, megpróbáltatásról. A haza ez a föld, melynek minden róge szent, amelyért élünk s halunk.

A nemzet a nagy család, melynek fiai mi vagyunk, anyánk a magyar föld, mely megélhetésünket biztosítja, atyánk a Kormányzó Úr Ő Főméltósága, ki hazánk sorsát intézi.

Mint a gyermek szülei iránt, úgy tartozunk engedelmességgel és hűséggel a Hazának.

Legyünk büszkék arra, hogy magyarnak születünk, mégha sokszor szenvedés és áldozat is magyarnak lenni, mert sokat szenvedett fajunk ezer esztendőn keresztül védőbástyája volt a nyugati országoknak és mert fajunk sok oly tulajdonsággal rendelkezik, mely a művelt nemzetek előtt is elismerésre talál. Közismert a magyar bátorság, lovagiasság és vendégszeretet. Tudja a nagy világ, hogy a magyar hű szövetséges, tiszta szívű rettenthetetlen katona!

Tanunk a történelmi mult, amely mindenki előtt elvitathatatlanul bizonyítja, hogy a magyarnak nagy hivatása volt, van és lesz a nemzetek között!

Nagybányai vitéz Horthy Miklós Kormányzó Úr Ő Főméltósága életrajza.

Nagybányai vitéz Horthy Miklós Magyarország kormányzója 1868. június 18.-án Kenderesen (Szolnok vm.) született régi ősnemesi családból.

Gyermekeveit az Alföld szívében Kenderesen töltötte. A gimnázium negyedik osztályának elvégzése után a Fiumei Tengerészeti Akadémiára került. A tengerészeti akadémia elvégzése után, mint II. osztályu tengerész hadapródot avatták fel a Monarchia haditengerészetéhez. 32 évi szolgálat után altengernaggyá neveztetett ki.

Szolgálatára több ízben Konstantinápolyba, Ázsiába, Kelet-Ázsiába vezényelte, I. Ferenc József király mellett öt évig teljesített szárnysegédi szolgálatot.

A világháború kitörésekor a „Habsburg“ nevű csatahajó, majd az új „Novarra“ gyorscirkáló parancsnokává neveztetett ki.

Számos haditevékenységeiből legkimagaslóbb az otrantói csata, amelyben ő maga is megsebesült s ahol sebesülten is tovább vezette az ütközetet addig, amíg a túlerőben lévő ellenséget visszavonulásra nem kényszerítette.

A Monarchia összeomlása után kenderesi birtokára vonult vissza. Nagy lelke azonban nem nézhette tétlenül a nemzet pusztulását és csakhamar nagy nehézségekkel küzködve megszervezte Szegeden a nemzeti hadsereget, amely hadsereg szá-

badította meg a mai területünket a megszálló csapatoktól. a Kormányzó Úr Ő Főméltóságának köszönheti a nemzet új születését. Ezért hálából 1920. március 1.-én a nemzetgyű kormányzóvá választotta meg.

Ezen időtől kezdve bölcs vezetése alatt az ország lépésről lépésre halad egy szebb és jobb jövő felé.

A magyarok eredete.

Ha őseink eredetét kutatjuk, akkor utunk messze-messze napkelet felé, Ázsiába vezet. Innen származtak őseink, kik tőráni népek voltak.

A magyarok első őshazáját pontosan meghatározni igen nehéz. Őseink valószínűség szerint Közép-Ázsiában az Altáj hegység, Szibéria és a Góbi sivatag között elterülő részeke laktak. Innen vándoroltak az Ural hegység és a Kaspi-tó vidékére, itteni tartózkodásukat már megbízható történelmi kutatók igazolják.

Árpád pajzsra emelése.

A népvándorlás előtt a magyarok az Ural hegység és a Kaspi-tó vidékén laktak. Őseink nomádeletet folytattak, sátrak alatt laktak, vadászattal és halászattal foglalkoztak. Főfoglalkozásuk azonban a hadviselés volt, mert lakóhelyüket, legelőjüket a szomszéd vad népek ellen fegyverrel kellett megvédeniök. Különösen a vitéz besenyők háborgatták őseinket, kik elől tovább vándoroltak és a Prut, Szeret és Dnyeszter folyók között telepedtek le, melyet Etelköznek neveztek el. Ez lakatlan, de igen termékeny terület volt. A magyarok itt elhatározták, hogy közös fejedelmet választanak, mert rájöttek arra, hogy vereségeiket annak köszönhetik, hogy hiányzik náluk az egységes vezetés. Választásuk először az ősz Álmos vezérre esett, ki azonban öregsége miatt maga helyett fiát, Árpádot ajánlotta.

Árpádot ősi szokás szerint pajzsukra emelték és nagy lelkesedéssel kiáltották ki fejedelemnek. Utána pedig, hogy fogadalmukat megpecsételjék, megkötötték a vérszerződést. Ez abból állott, hogy a hét vezér karján eret vágott és vérüket közös edénybe csurgatták. Abból mind a hét vezér ivott, ezt mondva: „Igy ontassék ki vére annak, ki esküjét fejedelme és hazája iránt megszegi“. A vérszerződésben megfogadták, hogy amíg Árpád nemzetsége él, fejedelmet csak abból választanak és amit közös erővel szereznek, abból mindannyian igazságos részt fognak kapni.

A honfoglalás.

Árpád és vezérei elhatározták, hogy felkeresik Attila hun király örökségét, amelyről annyi sok szépet és jót hallottak. Népükkel együtt megindultak tehát új hazájuknak felkeresésére. Nyugat felé haladva, csakhamar a Kárpátok lejtői elé értek. Itt a vereckei szoroson át bejöttek és Munkácsnál pihentek meg először. Hazánk területét akkor idegen törzsek lakták. A

felvidéken szlávok laktak, kiknek fejedelme Szvatopluk volt. Az Alföldön bolgárok voltak, kiknek Zalán volt a vezérük. Erdélyben a kazárok laktak, hol Marót kazár fejedelem uralkodott. A Dunántúlon legnagyobbbrészt németek laktak. Őseinknek e népeket mind le kellett győzni, hogy ez a gyönyörű ország kezükbe kerüljön.

Árpád vezér most mutatta meg, hogy a választás mely reá esett, helyes volt. Bölcsessége és vitézsége meghozta a kívánt eredményt. Zalánhoz, a bolgárok fejedelméhez követeket küldött, kik 12 fehér lovat vittek Zalánhoz ajándékba.

Árpád a 12 fehér lóért cserébe kért a Dunából egy kevés vizet, Alpár mezejéről egy nyaláb füvet, hogy lássa, olyan édes-e itt a fű és jó-e a víz, mint az elhagyott hazában volt?

Zalán, ki a háborúra nem volt elkészülve, teljesítette Árpádnak kérését, azonban a háborúra később felkészülve azt üzenté Árpádnak, hogy pusztuljon az elfoglalt birtokról. Árpád azt izente vissza a követek által, hogy a 12 lóért megvette a Duna vizét és Alpár mezejét, tehát most az az övé. Zalán erre hadaival utrakelt, hogy Árpádot elkeresse földjéről. Alpár mezején csapott össze a két sereg és az ütközet a magyarok fényes győzelmével végződött úgy hogy Zalánnak is futva kellett menekülni. Árpád azután Szvatopluk morva fejedelmet támadta meg, kinek seregét Nyitra tájékán teljesen szétverte. Zalán veresége után honfoglaló őseink a Dunántúlt foglalták el, majd meghódították Marót kazár fejedelem országát is. Marótot nem fegyverrel győzték le, mert ez a vérontást kerülni óhajtotta, azt üzenté Árpádnak, hogy leányát feleségül adja fiához, csak őt haláláig hagyja uralkodni. Árpád Marót kérését teljesítette is.

Ezzel a honfoglalás nagy munkája be is lett fejezve. Árpád Pusztaszeren országgyűlést hívott össze, hol bölcs és igazságos törvényeket hozott, melyek országunk további fejlődését biztosították.

Szent István király.

Szent István uralkodása elején kettős célt tűzött ki maga elé és pedig, hogy a fejedelemséget királysággá alakítja át és hogy a népet keresztény hitre téríti át. Őseink eddig pogányok voltak, tisztelték az eget, a földet, a levegőt és a vizet. De csak egy láthatatlan Istent imádtak, kit Hadúrnak és a magyarok Istenének hívtak, skinek tiszteletére fehér lovat áldoztak.

Szent István belátta, hogy keresztény országok között Magyarország pogány nem maradhat. Ezért papokat és hittérítőket hozatott be, kik a népet a keresztény hitre téríteni kezdték és megtanította őket a földművelésre, továbbá más kézimunkára. István feleségével, Gizellával jó példával járt elő. Érsekséget és 9 püspökséget alapított, templomokat, iskolákat építtetett, melyeknek arany és ezüst edényeket, valamint drága misemondó ruhákat ajándékozott. Bölcs és igazságos törvénye-

ket hozott. A pogány magyarok közül azonban az ujtás sokaknak nem tetszett és ezek nyílt felkelésben törtek ki. Szent István a felkelést hamar leverte, majd Asztrik püspököt elküldte Rómába, hogy a pápa Magyarországot is fogadja be a többi keresztény országok közé és küldjön neki koronát, mellyel királlyá koronáztathassa magát.

II Szilveszter, az akkori pápa, nagy örömmel értesült a magyarok megtéréséről, Asztrik püspököt fényes küldöttséggel visszaküldte Istvánhoz és küldte neki az arany koronát. István ezzel a koronával az Úrnak 1001. évében Esztergomban királlyá koronáztatta magát.

Szent István 1038-ban halt meg népének igaz fájdalmára, ki atyja gyanánt szeretett. Székesfehérváron temették el. Az egyház Imre fiával együtt a szentek közé avatta. Jobb keze, mely annyi sok jót tett és könnyet apasztott el, ma is ép és a többi szent ereklyével a budai királyi palota kápolnájában őrzetik. Szent István napján, augusztus 20-án a katolikus papság fényes körmenettel hódol emlékének.

IV. Béla és a tatárjárás.

IV. Béla uralkodására esik nemzetünk legnagyobb katasztrófája, a tatárjárás. Keletről egy hatalmas vad csorda, a tatárok indultak meg és maguk előtt mindent letiporva, hazánkba törtek, mire Béla király körülhordoztatta a véres kardot, mely a háborút jelentette. Az országban akkor uralkodott pártviszály és széthúzás miatt a csapatok lassan kezdtek gyülekezni. A király a Mohi pusztánál a Sajó folyó mellett állította fel a seregét. A Sajó túlsó partján állott Batu khán hatalmas serege, szemben a magyarok 60.000 főnyi seregével. A támadást a tatárok kezdték, kik a folyón gázlót találva, a magyar sereget két tűz közé szorították. Hiába volt a magyar sereg hősie védekezése, a túlnyomó tatárhad nyilainak záporával borítva el a magyar sereget, azt teljesen szétverte.

A királyt is csak hős vitézei mentették meg, kikkel együtt Dalmáciában talált menedéket. A tatárok ez alatt az országot teljesen feldúlták, a lakosokat leöldösték, a városokat, falvakat felgyújtották. A lakosok közül, aki menekülni tudott, erdőségekbe, barlangokba húzódott. Batu khán közben meghallotta, hogy Mongolországban meghalt a tatárok fejedelme, mire hadaival az országból kitakarodott. IV. Béla, hallva a tatárok kitakarodásának hírért, az országba visszatért. Az országot leirhatatlan pusztulásban találta. Az utakon az eltemetetlen holttestek heverték, melyeken a keselyűk és farkasok lakmároztak. Életnek semmi nyoma sem volt és a lakosság is csak félve, reszketve mert helyéből előbujni. IV. Béla királyunk lelkét a nagy csapás nem törte meg, hanem vaskézzel fogott az ország helyrehozásához. Külföldről vágómarhákat, igavonó barmokat, vetőmagot hozatott be, a kipusztult vidékre pedig kúnokat és

más idegen népeket telepített le. Az elpusztult falvakat és városokat felépíttette és védelmére várakat építtetett. Fáradozásának meg is volt a kívánt eredménye. Az országot ismét erőssé és hatalmassá tette.

IV. Béla még azután 25 évig uralkodott. Nemzete a legnagyobb hálával gondol reá és méltán nevezi második honalapítónak. Okulhatunk a multból, hogy a pártviszály és a széthúzás a nemzetet mily nagy szerencsétlenségbe döntheti.

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, amint IV. Béla visszatérve, meghatottan nézi a pusztulás és nyomor rémséges képét.

IV. vagy Kún László.

IV. László trónralépése után a szomszédos Németországban állandó pártviszályok voltak. A német főurak végül is megelégték a sok zavart és fejedelmüké választották a vitéz Habsburgi Rudolf grófot. Habsburgi Rudolf az elégtelenkedő főurakat megfélemezte és országában rendet teremtett. Hatalmával csak a cseh király, Ottokár dacolt.

Ekkor történt, hogy mind a ketten segítségül hívták a magyarok királyát, IV. Lászlót. IV. László Habsburgi Rudolffhoz hajlott és 60.000 főnyi seregével segítségére sietett, a Morva-mezőn találkozott a két sereg és a csata a magyarok fényes győzelmével végződött. Ottokár maga is elesett a csatában.

Ezzel a győzelemmel meg lett mentve Habsburgi Rudolf trónja, ki 12.000 főnyi seregével László segítése nélkül a csatát elvesztette volna. Habsburgi Rudolf tehát a magyarok segítségével alapozta meg trónját és hatalmas családját, mely később 400 éven keresztül uralkodott hazánkban. IV. László sok jó tulajdonsággal megáldott uralkodó volt, de könnyelmű természetű a kúnok társaságát kereste, kik egy mulatozás alkalmával őt csúfosan megölték.

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, amint a győzelmes csata után a két uralkodó találkozik és a hadizsákmányt meg szemlélik.

III. Endrével 1301-ben kihalt az Árpádház.

Nagy Lajos elfogadja a lengyel koronát.

Nagy Lajos király célul tűzte ki magának, hogy országainak határait mennél nagyobbra kiterjessze. Hogy célját elérhesse, úgyszólván állandóan hadat viselt. Velencét háromszor leverte, Szerbiát, Havasalföldet (mai Romániát) kényszerítette, hogy a magyarok fennhatóságát elismerjék. Kiváló tulajdonságaiért Lengyelország is megválasztotta királyának. Ezzel Magyarországot olyan hatalmassá tette, amilyen sem azelőtt, sem azután nem volt. Három tenger mosta határainkat: a Keleti-, az Adriai- és a Fekete-tenger.

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor a fényes lengyel küldöttség a lengyel koronát és a királyválasztásról szóló okiratot átadja Lajosnak.

Nándorfehérvári diadal.

Mohamed török szultán Konstantinápoly elfoglalása után 100.000 emberrel utban volt Magyarország felé. Az egész keresztény világ kétségbe esett e hirre. De ott volt Hunyadi János, ki szívvvel sietett hitének, hazájának megmentésére. Nagy segítségére volt egy buzgó és ékesen szóló szerzetes, Kapisztrán János, aki lángoló szavával úgy fellelkesítette a népet, hogy egymaga 60.000 embert vitt zászlója alá. A török először Nándorfehérvárt vette ostrom alá, már-már diadalt ült Mohamed, mikor megjelentek Hunyadi és Kapisztrán seregei. Ember ember ellen küzdött a harcban. Kapisztrán mindenütt ott járt magasra emelt keresztjével, hol a legnagyobb volt a veszedelem. Hunyadi pedig a tusában rettenthetetlen száz halált szórt félelmeies kardjával. Végre győzött Hunyadi és győzelmével az egész keresztény világot megmentette a török hatalmától. 40.000 halottja maradt a töröknek a csatatéren és megszámlálhatatlan hadizsákmány került a magyarok kezére. A győzelem emlékére rendelte el a pápa az egész világon a déli harangszót. Kapisztrán Jánost később az egyház szentté avatta és ma a magyar hadseregnek a védőszentje.

Mátyás király Bécs előtt.

Nemzeti királyságunk fénykora Mátyás király idejére esik, aki Hunyadi János fia volt. Trónralépésekor pártviszály uralkodott az országban. Mátyás a pártviszályt elnyomta és azután minden erejével a török ellen fordult. Hogy ez ellen eredményesen harcolhasson, megszervezte a híres fekete sereget, mely akkor Európának legjobb, legfegyelmeltebb hadserege volt. Ezzel a sereggel többször megverte a törököket.

Legfényesebb ütközete a Kenyérmezei csata volt. Ezt az ütközetet két vitéze, illetve vezére Báthori erdélyi vajda és Kinizsi Pál vívták meg. Kinizsi molnárlegényből küzdött fel magát hatalmas ereje és vitézsége révén a vezéri polcra. Ekkor történt, hogy a törökök betörték Erdélybe és dúlni, rabolni kezdtek. Báthori vajda azonnal értesítette Kinizsit a veszedelemről, maga pedig kenyérmezőnél szembeszállt a pogánnyal. A harc már-már a törökök javára dült el, mert Báthori kicsiny csapatát a török had körülfogta, mikor megjelent Kinizsi segélyhadával és „hol vagy Báthori” kiáltással rárohant a törökre. Kinizsi hatalmas csapásai alatt dült a pogány és így sikerült Báthorit veszélyes helyzetéből kiszabadítani. A török had irtózatos vereséget szenvedett. 30.000 hulla maradt a csatatéren és azonkívül megszámlálhatatlan mennyiségű hadizsákmány került a győzők kezébe. Kinizsi azután szilaj jókedvében el is járta a híres toborzót. Egy törököt a foga közé, egyet-egyet a kezébe vett úgy táncolt a török hullák felett. Mátyásnak többé nem is lett baja a törökkel, mert résen állott a törökök réme a hős Kinizsi Pál.

Mátyás azután leszámolt nagy ellenségével, Frigyes német császárral. Bécsét ostrommal elfoglalta és diadalmas fekete seregével bevonult a büszke városba. Mátyásnak ez volt utolsó győzelme, mert utána nemsokára váratlanul elhunyt. Mátyás uralkodására esik hazánk fénykora. Különösen a közművelődés terén igen sokat tett. Iskolákat, könyvtárakat alapított. Igazságos és bölcs uralkodó volt. Halála után szálló igévé vált az a mondás: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!”

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, amint Mátyás király Bécsnek hódoló küldöttségét fogadja és a város kulcsát a polgármester átadja.

II. Lajos és a mohácsi vész.

II. Lajos 10 éves korában lépett a trónra. Gyermekkirály uralkodása nagyon szomorú korszakot jelentett hazánk történelmében. A törvényeket senki sem tisztelte, főurak és köznemesek egymás ellen törtek, pártviszályal és gyűlölködéssel sorvasztva a nemzet erejét. A király rossz társaságba került, a kincstár üres, a haza határa pedig védtelen volt.

A harcias török szultán elérkezettnek látta az időt Magyarország elfoglalására és óriási haddal tört be hazánkba. A megremült főurak most már segítséget kérték a külföldi fejedelmektől, de csak a pápa küldött 50.000 aranyat. A király körülhordoztatta az országban a véres kardot, mire a nemesség lassan gyülekezni kezdett a zászlók alá. Össze is gyűlt mintegy 28.000 ember. A török haddal, amely 100.000 emberből és 300 ágyúból állott, Mohács alatt találkoztak. A király hadseregét olyan harcvágy és lelkesedés szállta meg, hogy a segélyhadat be sem várva megrohanták a törököket. A törököknek első hadát szét is verték, de a mögöttük felállított 300 ágyú hirtelen ontani kezdte tűzét a meglepett magyar seregre. A szétvált török főhad pedig minden oldalról megrohanta a kis magyar sereget, melyet rövid másfél óra alatt majdnem teljesen megsemmisített.

22.000 magyar nemes holtteste fedte el a mohácsi sikot s azonkívül odaveszett a király is, aki menekülése közben a megáradt Csele-patakon ugratott át, de lova megbotlott s lovasát magával rántotta a mély vízbe, melybe a szerencsétlen király belefulladt. Így lett a mohácsi sikság az ország diszének, virágjának temetője. A török szultán ezután hadával Budára vonult, hol Mátyásnak műkincseit hajóra rakva, rengeteg zsákmánnyal tért vissza.

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, amint a csata után a megmenekült főurak királyuk holttestét keresve azt megtalálják.

Szondi György Drégely várának védelmezője.

A török harcok idején Szondi György Drégely várát védelmezte. Hetekig ostromolta nagy sereggel Ali basa Drégely sziklavárát. Amikor Szondinak elfogyott minden elesége és lő-

szere, két hű apródját leküldte Ali basához, hogy viselje gondját nekik. Ali basa felszólította Szondit a vár feladására. Szondi tagadó válasza után Ali basa elrendelte a rohamot. A törököknek sikerült a teljesen megrongált várba hehatolni. Szondi megrohanta a résen át betóduló pogányt és borzalmas tusa keletkezett közöttük. Szondi sok sebből vérezve, féltérdre ereszkedve harcolt már, mikor egy puskagolyó kioltotta hős életét. Ali basa meg is becsülte emlékét, mert igazi hőshöz méltóan katonai pompával temettette el.

Ez a kép azt a jelenetet ábrázolja, midőn Szondi bucsuzik a két kedves apródjától, hogy őket a török táborba küldje.

Eger vár ostroma és az egri nők.

A mohácsi vész után a török 250.000 emberrel rohanta meg Eger várát, melynek Dobó István volt a hős védője. A török felszólította Dobót, hogy adja fel a várat. Dobó feleletül egy koporsót tüzetett ki a vár falára. Jelképpül, hogy inkább meghal, mint a várat feladja. Az ostrom tehát megkezdődött. Amit az ostromlók nappal elpusztítottak, az őrség éjjel helyreállította. Végül szurkot és köveket hengerítettek az ostromlókra, mely harcokban a várkapitány leánya, a többi fehér néppel bátran közreműködött úgy, hogy végre a török szégyenszemre kénytelen volt felhagyni az ostrommal és elvonulni a vár alól. Eger a magyaroké maradt.

Az egri nők dicsőségét azóta is emlegetik.

A kép az ostrom és a védelem jeleneteit ábrázolja.

Zrinyi Miklós hősi halála.

Nemzetünk egyik legnagyobb hőse Zrinyi Miklós volt, ki Szigetvárt védelmezte. Zrinyi amint meghallotta, hogy a török közeledik, a várát ellátta fegyverrel és élelmiszerrel, a kapukat bezárva várta a török támadását. A szultán 300 ágyúval kezdte lövetni a várat. Mikor a vár külső erődítményei már elpusztultak, Zrinyi 600 emberével a belső várba vonult, melyből minden török támadást visszavert. A szultán látván, hogy nem boldogul, Horvátország fejedelemségét ígérte Zrinyinek, ha feladja a várat. De Zrinyi nem fogadta el az ajánlatot, kijelentette, hogy inkább meghal, de a várat át nem adja. Mikor azután meggyőződött, hogy a várat tovább nem védheti, a várban mindent elpusztított és a legszebb ruháját magára öltve vitézeivel együtt kirohant a törökre. Borzasztó harc keletkezett, végre Zrinyi sok sebből vérezve elesett és vitézei is mind ott hullottak el körülötte. A szultán azonban nem örülhetett a fényes győzelemnek, mert közben meghalt.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor a kirohanás után Zrinyi a lövedéktől találva összeroskad.

Budavár visszafoglalása a töröktől.

A sikeres várharcok után a török még Bécsset is ostrom alá vette és csupán Szobieszki János hős lengyel királynak köszönhető, hogy az ostrom sikerrel nem járt. Ekkor az osztrák császár elhatározta, hogy kiűzi a törököt Magyarországból. Vezére Lotharingiai Károly egyik várat a másik után foglalta el s később Buda ostromához kezdett. Ali basa körömszakadtáig védte a várat, de az egyesült keresztény sereg, melyben az angolokon és a spanyolokon kívül nagyszámú magyar is volt, hosszú véres küzdelem után bevette a várat. Petneházi Dávid magyar vitéz volt az első, ki a vár falára kitűzte a magyar zászlót. 145 évi rabság után Buda ismét a mienk lett.

A kép azt e jelenetet ábrázolja, mikor az ostromlók a falakon tört réseken behatolnak a várba és Petneházi készül kitűzni a zászlót a vár falára.

Zrinyi Ilona.

A magyar nemzet történetében egyik legnemesebb női jellem Zrinyi Ilona, Zrinyi Miklós dédunokája. Mikor az osztrák császár uralkodása ellen Thököly Imre kardot rántott a magyar nemzet szabadságáért és függetlenségéért, a császári hadak Munkács várát is ostrom alá fogták. Munkács várát Thököly Imre hőselelkű felesége, Zrinyi Ilona védte. Munkács vára 3 évig ellenállt a császári ostromnak. A császári hadak vezére, hogy céljához jusson, szabad elvonulást biztosított a hőselelkű asszonynak és vitézeinek. Zrinyi Ilona azonban nem kért és nem fogadott el kegyelmet Bécsből. Mikor Thökölynak napja leáldozott, Munkács még mindig állt s hosszú küzdelem után csak a vár kapitánya árulása folytán került a császáriak kezére. A sziklavár az osztrák kézre jutott. Zrinyi Ilonának két gyermekével együtt, Juliával és Ferencsel Bécsbe kellett mennie.

A festmény azt a jelenetet mutatja, mikor Zrinyi Ilona az árulás után végső ellenállásra buzdítja katonáit.

Rákóczi vezérlő fejedelemmé választják.

A 17. század végén a bécsi kormány teljesen eltörölte Magyarország alkotmányát. Önkényes adókat vetett ki, zsoldosokat küldött hazánkba. A sérelmek száma napról-napra növekedett s ezzel az általános elégedetlenség is. Csak férfi kellett, ki a nemzetet kivezesse a megaláztatástól E férfi II. Rákóczi Ferenc volt, kinek Zrinyi Ilona volt az édesanyja. Külföldön nevelkedett, eleinte a nemzet törekvéseitől távol élte életét, de mikor hazatérve tanuja lett mindannak, ami hazájában történt, őseinek lelke felébredt benne s érezte, hogy tennie kell valamit. Ő lett a magyar függetlenség vezére. Első kísérleteiért fogságot szenvedett, de kiszabadulván, Lengyelországba menekült, hol most már nemzetét megváltó szabadságharcra készült, ott bontja ki zászlóját, melyre e szavak voltak felírva:

„Hazáért és szabadságért!” A magyar nemesek és jobbágyok tömegesen tódultak a hazatérő Rákóczi zászlaja alá. Néhány hónap alatt az egész ország, Dunántul kivételével az ő seregei birtokába került s az erdélyi rendek, majd Magyarország szövetséges karai és rendei is Rákóczit „Magyarország vezérlo fejedelemmé” választották. Ekkor állott Rákóczi népszerűsége és tekintélye tetőpontján. A harc változó szerencsével folyt tovább. Rákóczi hívei később a Habsburg-háztól való elszakadást is kimondották, újabb néhány évi küzdelem után a nemzet kifáradt a harcban, a kuruc seregek több ütközetet elvesztettek, miért Rákóczi fejedelem Lengyelországba utazott, hogy onnan segítséget hozzon. Távollétében Károlyi Sándor, egyik volt legkedvesebb vezére, ura tilalma ellenére tetette a fegyvert és megkötötte a szatmári békét. A fejedelem nem tudta elviselni hazája szabadsága összeomlását, álhatatos maradván a nemzet ügyéhez, néhány megmaradt hívével kibujdosott az országból. Önzetlenül itthagya mindent: Hatalmát, vagyonát és családját. Önkéntes száműzetésben meghalt Rodostóban, Törökországban.

A hontalanná lett Rákóczi hamvait csak 1906-ban hozta vissza I. Ferenc József és a nemzet közös akarata és kegyelele.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor II. Rákóczi Ferenc népszerűsége tetőpontján a széchenyi országgyűlésen elfogadja a neki felajánlott fejedelemséget.

A pozsonyi országgyűlés.

A pragmatika sankció értelmében III. Károly leánya, Mária Terézia következett a trónra. Trónraléptekor azonban a külföldi fejedelmek, kik egyébként a pragmatika sankciót maguk is elfogadták, birodalmát minden oldalról megtámadták, hogy osztozkodjanak az örökségen. Mária Terézia nem csüggedt el, hanem a veszedelemben a magyarokhoz fordult segítségért. A pozsonyi országgyűlésen szívéhezszólóan kérte a magyarok segítségét. Az országgyűlés tagjai, hangulattól áthatva, kardjukat kirántva kiáltották: Életünket és vérünket a királyunkért, Mária Teréziáért!” A lelkesedés tett követte. A magyarok utarakeltek és hét esztendeig tartó háborúban megvédték Mária Terézia birodalmát, ki csupán csak Szilézia felét volt kénytelen átengedni Nagy Frigyes porosz királynak. A magyarok hősi önfeláldozása másodszor mentette meg a Habsburgok trónját. A nagy királynő hálás is volt ezért a magyarok iránt.

A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása.

Magyarországon sohasem volt erősebb az önkényuralom, mint I. Ferenc uralkodása alatt. Több mint egy évtizeden át országgyűlést nem hívtak össze, a nemzet akarata ellen erőszakkal adót és ujoncot szedett s mindenben önkényesen járt el. Szerencsére ez időben a legtöbb országban mozgalom indult a királyok önkényeskedése ellen, s ennek a hatása alatt Ferenc jónak látta felhagyni az önkényes kormányzással és

összehívta az országgyűlést. Az országgyűlésen sokat tanakodtak a nemzet követői azon, hogy a magyar nyelv kiművelődjék. Ekkor előállt gróf Széchenyi István, nagylelkűen felajánlotta egy évi jövedelmét, 60.000 forintot egy olyan tudós társaság szervezésére, mely művelje és terjessze a magyar nyelvet és emelje a magyar tudományt. A társaság, a „Magyar Tudományos Akadémia” meg is alakult. Ettől kezdve Széchenyi lett a magyar nemzet vezetője és alkotásainak egész sorozatával kiérdemelte a „Legnagyobb magyar” nevet.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor Széchenyi az országgyűlésen felajánlja a 60.000 forintot, hogy megalapozza vele a magyar tudós társaságot.

Kossuth Lajos Cegléden.

A hosszú osztrák elnyomatás után hozott 1848. törvények teljesen biztosították hazánk jólétét és fejlődését. Az udvari tanácsadók, a kamarilla azonban nem jó szemmel nézték a magyar nemzet boldogulását. Felizgatták ellenünk idegennyelvű honfitársainkat és Jellasicsot, a horvát bánt is fellázították a magyar nemzet ellen. Mikor azután az ellenünk felkelőket fegyverrel megfenyegettük, Ausztria sereget küldött elnyomásunkra. E hírekre fegyverre szólította Kossuth a hazát, az országgyűlés egyhangúlag megajánlott 200.000 ujoncot, Kossuth városról-városra járván, csodálatos ékesszólásával rövid idő alatt talpra állította 200.000 ujoncból álló hadseregét, majd megfékezte a felkelőket, az osztrák hadakat kiverte az országból.

A kép azt a jelenetet mutatja, mikor Kossuth Lajos Cegléden lelkesítő szavakkal szólítja fegyverre a népet.

I. Ferenc József a koronázási dombon.

A lázadó felkelők leveretése s az osztrák hadak megállítása után az osztrákok kénytelenek voltak, — dicsőségesen küzdő csapatainkal szemben — az orosz cár segítségét kérni, aki 200.000 katonát küldött, — a nagy túlerővel szemben a honvédség sem tudott megállni és Világosnál letette a fegyvert.

A szabadságharc leveretése után újból véres elnyomatás kezdődött hazánkban, mely csak a kiegyezéssel fejeződött be. Deák Ferenc műve volt a kiegyezés, midőn a kibékülésre vonatkozó javaslatát elfogadta úgy az országgyűlés, mint az 1867. évben az uralkodó is. Kiegyezés a magyar nemzet minden kívánságát biztosította, mikor visszaállította az 1848.-i törvényeket. Ez alkalommal a király kinevezte a független felelős minisztériumot s Budapesten nagy fénnel megkoronáztatta magát. Ettől kezdve a magyar nemzet fenköltlelkű uralkodójának, I. Ferenc Józsefnek vezetésével, vele egyetértve, vállalva haladt egy szebb jövő felé.

A kép azt a jelenetet ábrázolja, mikor I. Ferenc József a koronázási dombon ősi szokás szerint a négy égtáj felé vág a kardjával.

A világháború előzményei és okai.

A világháború kitörése előtt az európai nagyhatalmak két főcsoportra tagozódtak.

Az egyik csoportot a hármasszövetség (Németország, Ausztria-Magyarország és Olaszország), a másikat pedig az entente [olv. ántánt] (Angolország, Franciaország és Oroszország) alkották. Ezen hatalmak erőviszonyai egyformák voltak, azaz egymással egyensúlyban állottak. Szükséges volt, hogy e két csoport erőviszonyai egymást kiegyenlítsék, mert az európai nagyhatalmak e viszonya egyben a béke leglényegesebb biztosítója volt.

A világháború kitörésének két oka volt: egy belső és egy külső ok. Belső okot számtalant tudunk felsorolni. Franciaország megtorló (revans) politikát folytatott Németország ellen, mert 1870–71-ben Németország döntőleg megverte Franciaországot, elszakította tőle Elzász-Lotharingiát és öt milliárd frank hadisarcot fizettetett vele. Ez a vereség nagyon sértette Franciaország büszkeségét és nemzeti öntudatát, tehát bosszú, megtorlás után vágyott.

Angolország pedig féltékeny volt Németországra azért, mert ennek külkereskedelme és ipara kezdte Angolország egyeduralmát (hegemóniáját) letörni és ezt magának megszerezni. Bizonyítéka volt ennek az is, hogy a német tengeri flotta hatalmasan fejlődött s Angolország a tengeren hatalmas versenytársat látott Németországban. Angolországsértve látta érdekeit, iparkodott tehát egy Németország elleni szövetségbe (blokkba) belépni és a kedvező alkalmat megragadni, hogy Németországnak hatalmasan fejlődő iparát letörje és nagy külkereskedelmét megbénítsa, ezzel remélve hatalmas versenytársát legyőzni.

Oroszország érdekelve volt Franciaországban azért, mert Oroszország vasúthálózatát akarta kiépíteni és iparát fellendíteni, melyhez a szükséges pénzt Franciaországtól kapta. Franciaország ezt viszonzatszolgáltatás reményében tette, mely reményét táplálta az, hogy Oroszország a szlávoknak érdekeit veszélyeztetve látta Ausztria Magyarországgal szemben. Oroszország egy hatalmas szláv birodalomról álmodozott, melynek határait a Fekete-tengertől Konstantinápolyon keresztül a Földközi- és az Adriai-tengerig képzelte, e hatalmas földterületen egyesítve a szláv népfajokat. E tervének megvalósításában azonban Ausztria-Magyarország útjában állott.

1915. tavaszán Olaszország kilépett a hármasszövetségből. Ennek oka Olaszország területterjeszkedési vágya, az Adria uralma, Trieszt és az isztriai partvidék megszerzése volt. Ezen kilépés a központi hatalmak erejét nagy mértékben csökkentette.

A világháborúnak külső oka Ferenc Ferdinánd trónörökösünk Sarajevóban történt meggyilkolása volt. (1914. június 28.) Szerbia, mely az egész tragédiát rendezte, Oroszország tanácsára az elégtételadást megtagadta, mely cselekménye maga

után vonta a hadüzeneteket s megindult a harc földön, vizen és levegőben egyaránt

Az 1918. októberi forradalom kitörése, hazánk megszállása és a bolsevizmus hatalomra jutása.

A világháború negyedik esztendejében az entente-hatalmak arra a meggyőződésre jutottak, hogy a központi hatalmakat fegyverrel legyőzni nem tudják, ezért tehát az aljas propaganda eszközeihez folyamodtak. Szövetkezve a nemzetközi destruktív elemekkel, előbb a hátszágok ellenálását, majd a frontokon levő csapatok harckészségét aknázták alá.

Igy tehát mint a kicsiny szű is ledönti a hatalmas fát, — belülről örölték meg erőinket.

1918. tavaszán az emberek lelkét megmételtyező nemzetközi propaganda folytán mind nagyobbra nőtt a katonaszökevények száma.

E gyáva és hazaáruló söpredéknek — személyes önző érdekekből — pártfogói ültek akkor a magyar országgyűlésen. Ilyenek voltak Károlyi Mihály gróf, Fényes László és még többen mások. Ezek mételtyezték meg az országot és adták át a mindent lerombolni akaró vörös örületnek.

1918. október havában Linder forradalmi hadügyminiszter az alábbi kijelentést tette; „Nem akarok többé katonát látni!”

Erre végleg felbomlottak a hadosztályok.

Ekkor meggyilkolták a haza legjellemesebb, lángeszű fiát, gróf Tisza Istvánt. A hadseregnél előléptették a bizalmi rendszert, katonatanácsokat alakítottak, hová több helyen zsidó szökevény őrmestereket ültettek elnök gyanánt, megtörve ezzel a hadsereg erejét — a fegyelmet. A tisztikar tekintélyét lejáratták. Megszűnt a jogrend, letiportak mindent, ami eddig a magyar embernek szent volt. Bűn volt magyarnak lenni! A tisztalelkű hazafiakra meghurcoltatás, szenvedés, sokszor borzalmas halál várt!

Ellenségeink kihasználták a zűrzavaros állapotot s megkezdődött a megszállás. Határainkat jóformán véráldozat nélkül foglalták el szomszédaink. A szerbek megszállták a Délvidéket, az oláhok Erdélyt, a csehek a Felvidéket, sőt az osztrákok is Nyugat-Magyarországot.

1919-ben az entente a mai határokat politikai — tehát végleges határoknak jelentette ki.

Ebben az időben Károlyi Mihály már átadta a hatalmat a proletár-diktaturának s ekkor a vörös téboly a tetőfokra hágott. Budapesten és a vidéken a legteljesebb terror uralkodott. A vidék lázongott és mindenütt ellenforradalom ütött ki. Ezeket vad kegyetlenséggel levertek s ártatlanok százait végezték ki. Szamuely Tibor, a zsidó főhóhér vezette őket s sokszor apát a fiu szemeláttára kinoztatott és végeztetett ki a legkegyetlenebb módon.

Az oláhok előnyomulása, majd később a Szegeden és a

Dunántulon megalakult nemzeti hadsereg tisztította meg az országot ezektől a vörös gazoktól. A főcinkosok egy része elvette méltó büntetését, mert hóhérkézre került, de egyeseknek sikerült elmenekülniök!

A hitvány hazaárulót mindenhol utoléri az igazságos Isten sujtó keze: ők is el fogják venni méltó büntetésüket!

A trianoni békekötés.

1920. június 4.-én, a világháború befejezéseként ellenségeink reánk kényszerítették a trianoni békét.

Szétzúzták a magyar nép és a magyar föld kapcsolatát, évezredes küzdelem és fejlődés eredményét mesterségesen, alaptalan gyűlöletből, politikai elvakultságtól ösztönöztetve.

Megcsúfoltak mindent, s ami isteni akarat s lábbal tiportak mindent, ami emberi jog.

Magyarországot — az Uristen csodálatos munkáját dicsőítő gyönyörű szép hazánkat — feldarabolták.

Elrabolták hazánk kétharmadrész területét. Elvették az aranyat és ezüstöt tartalmazó bányáinkat. (Körmöcbánya, Selmecbánya, Verespalak.)

Elvették sóbányáinkat, (Mármaros, Szlatinát, Parajdot) — szenünknek nagyrészét a zsilvölgyi széntelegekkel. Elvették erdélyi földgázforrásainkat s hatalmas erdőségeinket a Felvidéken és Erdélyben. Elrabolták gyárainknak nagy részét, megbénítva ezzel iparunkat. Elvették tőlünk Fiumét, az Adriai tenger gyöngyét, egyetlen kikötő városunkat, megsemmisítve ezzel virágzó külkereskedelmünket. És elszakítottak sok várost, falut, ahol rabszolgasorban él most a magyar.

Fájó sebet ütöttek kultúránkon.

Az elrabolt területeken nemzeti dicsőségünket hirdető gyönyörű szobrainkat meggyalázták és lerombolták, betiltották édes anyanyelvünkön tanító iskoláinkat, kiűldözték világhírű egyetemeinket és főiskoláinkat. Tanárainknak, tisztviselőinknek menekülni kellett. Nemzeti imádságunk — a Himnusz — elénekéléseért odaát most börtön jár.

Leszerelték hadseregünket s a honvédség létszámát 35.000 emberben állapították meg; ugyanakkor, amikor ellenségeink milliós hadseregeket tartottak.

Erőinket tehát guzsbakötötték, ki akarván ezáltal szolgáltatni bennünket halálos ellenségeinknek.

Sok mindent elvettek tőlünk, de nem tudták elvenni tőlünk a szent hitet, az örök élniakarást.

Észak, Dél, Kelet és Nyugat szenvedő magyarjainak kerserves, zokogó panasza a lelkünkben sajog!

Fáj így magyarnak lenni. A magyarok Istene kettős hitet csepegtet belénk.

Ez a kettős hit: a fáradhatatlan munka és ha kell, a mindent lesújtó kard Nagymagyarország feltámadásáig.

Történelmi jogaink hazánk területéhez.

Magyarország megszállásának saját hibánkon kívül oka az volt, hogy nemzetiségeink, kik nálunk vendégjogot élveztek, akkor, amikor hálájukat kimutathatták volna, elszakadtak tőlünk, magukkal rántva olyan területeket is, hol feltétlenül elenyésző kisebbségben voltak. Nemzetiségeink arra az álláspontra helyezkednek, hogy ők e hazában sokkal régibb idő óta laknak, mint mi és mi foglaltuk el tőlük az országot. Ez a hitük azonban téves, mert a magyarság minden köztük lakó nemzetiség előtt foglalta el a hazát a Kárpátoktól az Adriáig s nemzetiségeink csak a honfoglalás után telepedtek le e hazában. Az oláhok lassan szivárogtak be Erdélybe, a honfoglalás után jóval későbbi időben s csak II. Endre királyunk uralkodása idején észlelik őket először Erdélyben s körülbelül 1300-tól kezdve huzódtak tovább Máramarosig s terjeszkedtek el Erdélyben.

A szerbek a honfoglalás idejében a mai Szerbia déli részén éltek, mint nomád nép s csak török nyomás alatt menekültek hazánkba, ahol meg is telepedtek.

A mai tótok csak a XIII. században kerültek be hazánkba s nem azonosak az egykori — szétszórta élő — ó szlovák apróbb törzsekkel.

Történelmi jogaink tehát elvitázhatatlanok s a mienk volt s a mienk lesz ez a gyönyörű ország, a bérckoszoruzta Kárpátoktól le a kék Adriáig.

Turáni eszme.

Turáni népek alatt értjük Európában a magyarokat, finneket, eszteket, bolgárokat, a törököket és az oroszországi turáni népeket. Ázsiában a törököket, tatárokat, mongolokat, kinaikat és japánokat. E népek száma kb. 500—600 millió ember, mely oly néptömeget alkot, mely Európa területén döntő hatalmat jelent.

A magyarság tehát többé nem mondható rokonalannak, elhagyatottnak, bármennyire elszigeteltnek látszik is a jelen pillanatban. Rokon turáni testvérnepeink legtöbbje velünk érez, tudja, hangoztatja, sőt tetteikkel bizonyítja együvértartozásunkat. Nincs okunk a csüggedésre, bármily kemény csapásokkal is sújtott a sors. Jelen nehéz helyzetünk csak muló jelenség, mert minden reményünk megvan a bizakodásra, egy szebb és dicsőbb jövőre nézve, mely kárpótolni fog bennünket minden eddigi szenvedésünkért.

Tata története.

A magyarok bejövetele előtt rómaiak lakták e vidéket, amit bizonyít a sok római emlék, amit Tatán és környékén lehet találni. (Az angolparki római fürdő). A római birodalom bukása után szlávok szállták meg e vidéket. A magyarok be-

jövetelekor is szlávok laktak itt, akik meghódítva sokáig megtartották szláv nyelvüket.

XIV. században Tóvárost még Tóth városnak hívták. Hiteles okiratok szerint Szent István király apja adományozta Deodát olasz grófnak, aki a keresztény hitre tért Szent István-nak volt a keresztapja és egyben nevelője. A Deodát szót ejtették ki a magyarok Tatának. Deodát gróf azután Tatán apátságot alapított a mai Kálvária hegyen. A tatárjárás idején Tata az apátsággal együtt elpusztult.

IV. Béla a tatárok kivonulása után Tatát újból felépíttette, itt virágzó földművelés és malomipar fejlődött ki. 1411-ben Tata Zsigmond király (ki egyuttal római király is volt) tulajdonát képezte. Zsigmond király építtette meg a ma is fennálló várat és Tatát huzamosabb tartozkodási és szórakozó helyévé választotta. Mint római király sok külföldi királyt és fejedelmet fogadott itt, akik hosszú ideig vendégeskedtek nála, vadászattal és szórakozással töltötték az idejüket. Ezek között meg kell említeni a svéd, a lengyel királyt és a görög császárt.

Ez volt Tatának a fénykora. Ebben az időben a főuri szolgák és iparosok nagy serege telepedett le Tatán. Később Mátyás király választotta Tatát ismét kedvenc tartózkodási helyévé. A várat diszesebbre építtette át, környékét parkiroztatta, az államügyek vezetésében kifáradva gyakran jött ide pihenni, hol idejét vadászattal töltötte.

Mátyás halála után Tatának a fénye lehanyatlott, sőt a török háborúk idején sokat is szenvedett az ellenségeskedések alatt. Hol a törökök hol a magyarok igyekeztek azt birtokukba venni, mely ostromok véres öldökléssel és pusztulással voltak összekötve.

A törököknek az országból történt kiveretése után csak lassan tudott Tata a kiállott szenvedéstől magához térni. Ebben nagyon akadályozta a várost az időközben kitört Rákóczi szabadság harca, mely időben hol a kurucok, hol a labancok ostromolták. Rákóczi szabadságharca befejezése után tehát 1727-ben Gróf Esterházy József vette meg 343.000 forintért és e család kezében a város újból virágzásnak indult. Az Esterházy-ak telepítették ide a Kapucinus barátokat, építtették 100.000 forintért az öreg templomot, amely most 150 éves. Megépíttették a mai gimnáziumot, azonkívül a lótenyésztést emelték magas színvonalra.

Tata, 1937. január 29.

Tereptan

1. Mit nevezünk terepnek?

A föld felületének kisebb-nagyobb darabját a rajta levő természetes és mesterséges részletekkel együtt.

2. Mi a térkép?

A térkép a föld felület természetes részeinek és az emberi munka összes részleteinek kisebbített rajza.

3. Melyek a térkép részei?

Keret: Cim, arány, vonalas mérték, lejt, alapmérték egyéb feljegyzés (gyártási év, jelkulcs, helyesbítés). Kereten belül levő rész: Fokbeosztás, az utak hová vezetnek, hány kilométer? A térkép tartalma.

Mit nevezünk méretaránynak?

Azt az arányt, amely valamely térkép méretei és a rajta ábrázolt terep méretei között van.

A méretarány a térkép alsó szélére van jegyezve.

(Pl.: Az 1:75000 arány azt fejezi ki, hogy a térképen valamely távolság a természetben 75000 szer nagyobb, vagyis ami a térképen 1 cm., a valóságban = 75000 cm.-rel, azaz 750 m.-rel).

5. Milyen katonai térképek vannak?

1. Felvételi térkép 1:25000.

2. Részletes térkép 1:75000.

3. Általános térkép 1:200000.

4. Európa áttekintő térképe 1:750000.

6. Mit nevezünk természetes nagyságnak az ábrázolásnál?

Ha a tárgyat ugyan olyan nagyságban rajzoljuk le, mint amekkora a valóságban, akkor azt természetes nagyságban való ábrázolásnak nevezzük. (Pl.: egy gyufásskatulyát ha lerajzolunk rendes nagyságban.)

7. Mit nevezünk kisebbítésnek?

Kisebbités annyit jelent, hogy valamilyen tárgyat arányosan kisebbre rajzolunk.

A legtöbb tárgyat, mert nagyságánál fogva természetes nagyságban nem tudunk lerajzolni, kisebbre, azaz kicsinyítve rajzoljuk le.

A térképen levő tárgyak is kicsinyítve vannak lerajzolva. Azt, hogy a tereptárgyak mennyivel kisebbek a valóságos nagyságnál, megmutatja nekünk az arányszám. (Pl. 1:75000, vagy 1:200000.)

8. Mit nevezünk „mértéken felül ábrázolt”-nak?

Ha valamely tereprészletnek a térképen megfelelő egyezményes jele nagyobb, mint amekkora a méretarány folytán ezt a részletet megilleti. (Pl.: A kettős vonallal ábrázolt út 1 mm. széles. Ez az 1:75000 arányban 75 m.-nek felelne meg, holott a valóságban talán csak 7,5 méter. Hogy tehát a valóságnak megfelelő méretarányba rajzoljuk, 1/10 mm. széles lehetne csak

a műut egyezményes jele. Ily abszolút finom egyezményes jelet azonban nemcsak, hogy nyomni nem lehet, de szabad szemmel sem lenne kivehető. A katonailag fontos épületeket rendszerint mértéken felül ábrázolják.)

9. *Mire van szükségünk, hogy a térképen méréseket tudhassunk végezni?*

Szükségünk van a térkép arányszámára és vonalas mértékre.

10. *Minek a segítségével mérünk egyenes vonalakat?*

Miliméter beosztású vonalzó, vonalas mérték, körző, papírszelet.

11. *Minek a segítségével mérünk görbe vonalakat?*

Körző, térképmérő, papírszelet, nedves cérnaszál.

12. *A terep összes tárgyai a térképen ábrázolva lesznek?*

Nem, mert a térkép túltömött lenne. A kevésbé fontos és a lényegtelen tereptárgyak el vannak hagyva. (Pl.: egy lényegtelen présház a szőlőben).

A tulságosan részletes tereptárgyakat összevonva ábrázolják. (Pl.: egy falu utcájának nem minden házát ábrázolják csak a fontosabbakat.)

A fontos tereptárgyak részére, melyeknél az alaprajz kicsi, egyezményes jeleket szerkesztettek.

13. *Mire szolgálnak az egyezményes jelek?*

Hogy a térképen ábrázolt különféle tereptárgyak és terepalakulatok mindenki által egyöntetűen leolvashatók, megérthetők legyenek, szükséges, hogy a különféle részletek külön-külön jellel, ugynevezett: „egyezményes jellel” télessenek felismerhetőkké.

14. *Milyen egyezményes térképjeleket ismer alakjuk szerint?*

Vannak vonalas-jelek, terület-jelek, színes-jelek. A vonalas-jelek a) alaprajz formájuk. Pl.: ház, műut.

b) Jelképesek. Pl.: kereszt, gémeskut, emlékmű stb.

c) Kigondolt jelek. Pl.: hajómalom, forrás.

Terület-jelek: Pl.: rét, szőlő, legelő erdő.

Színes-jelek: zöld = erdő, kék = víz, barna = hegy, piros = ut és stb.

15. *Mit tud a földgömről?*

A föld nagyjából gömbalaku.

A föld közepén átmenő egyenes, mely körül a föld forog, a földtengely.

A földtengely végpontjai az északi és déli sarok.

A földfelület azon legnagyobb körét, amely minden pontja a saroktól egyenlő távolságra van, egyenlítőnek nevezzük.

Az egyenlítővel párhuzamos körök a szélességi körök.

A sarkokon keresztül futó körök hosszúsági vagy délkörök.

A délkör Greenwichnél vagy Ferrón fut keresztül.

Az egyenlítő északi és déli félgömbre, a délkör keleti és nyugati félgömbre osztja a földet.

A szélességi és hosszúsági körökkel meg tudjuk határozni egyes tereptárgyak pontos helyét.

16. *Minő terepjellegeket különböztetünk meg?*

a) Födött terep: melyen az áttekintés építmények, fa vagy más növényfödőzet által korlátozva van.

b) Akadályos terep: melyen a mozgást vizvonalak, töltések, kerítések, árkok stb. akadályozzák.

c) Nyílt terep: melyen födőzet és akadály alig van (áttekintést és tűzhatást nem gátolja.)

d) Sik terep: amelyen feltűnőbb térszíni egyenetlenségek (emelkedések vagy mélyedések) nincsenek.

e) Hullámos terep: melyen kisebb emelkedések és bemélyedések (terephullámok) vannak.

f) Hegyes terep: melyen nagyobb térszíni egyenetlenségek vannak.

g) Változatos terep: hol a fent említett térkép jellegek ve-
gyesen fordulnak elő.

17. *Mit nevezünk terepalakulatnak?*

A terep emelkedéseit és mélyedéseit. Formái több-kevesebb hasonlóságot mutatnak, ezek szerint különböztetünk meg többek között: hegyet (kup vagy gerinc) és völgyet. Az előbbinek részei: hegytető, hegyhát, pihenő, nyereg, hegyoldal, vizmosás (horhos,) hegysor, tereplépcső, gödrök és hegylábak.

18. *Mit nevezünk tereptárgynak?*

A föld felszínén található helységeket, lakóhelyeket, építményeket és mindennemű mesterséges közlekedési vonalat (községek, egyes házak, gyárak, majorok, kastélyok, hidak, utak, vasutak és ezek tartozékai.)

19. *Mit értünk terepfedezet alatt?*

A föld felszínét borító szántóföldeket, legelőt, rétet, erdőt, szőlőt, fasorokat, facsoportokat és egyes fákat, álló és folyóvizeket, mocsarakat, stb.

20 *Mit nevezünk terepszakasznak?*

A terepnek egy olyan részét, melyen belül a terep jellege nagyjában egyforma. Ilyen pl.: az erdő, helység, nagyobb kiterjedésű homokos terület stb.

21. *Mit nevezünk terepemelkedésnek, illetve terepmélyedésnek?*

A terep kiemelkedő részeit terepemelkedésnek, bemélyedő részeit pedig terepmélyedéseknek nevezzük, tekintet nélkül arra, hogy azon milyen nagyságúak. Terepmélyedések a völgyek. A nagyon kis kiterjedésű és szűk völgyek: a teknők.

22. *Mit nevezünk terephullámnak?*

Egész kis emelkedéseket, melyek még alakjukban is hasonlítanak a víz hullámaihoz.

23. *Melyek a terepemelkedéseken megkülönböztethető részek?*

Tető: mely az emelkedés legfelsőbb része.

Hegyhát: ha a tető hosszúra nyúlik és széles.

Hegygerinc: ha a tető hosszúra nyúlik és keskeny.

Kup; ha a hegytető kerek.

Hegyoldal: a hegynek a tető és hegyláb közé eső középső része.

Hegyláb: amely az emelkedés legalsóbb része.

24. Mit nevezünk vizmosásnak?

Az olyan idomot, amelyet folyóvíz vájt be magának, de nem mélyebb 1 méternél.

25. Hogyan keletkezik a vizszakadás?

A vizmosásból akkor keletkezik, ha a vizmosás mélysége nagyobb mint 1 méter. Ezzel tehát, mint kisebb akadállyal számolni kell.

26. Mit nevezünk pihenőnek?

A hegyoldalakon előforduló vízszintes terepidomokat.

27. Mit nevezünk nyeregnek és mit kúpnak?

Nyereg az olyan behajló terepidom, amely két egymáshoz közel eső hegykúp között terül el. Kúp a hegytetőnek az a kimagasló része, amely minden irányban lejt.

28. Mik a tereplépcsők?

Azok az idomok, amelyek egy hegyoldal egyenletes lejtjét hirtelen megszakítják. (Külső formájukban tökéletesen hasonlítanak egy rendes lépcsőhöz, de több méter magasak.)

29. Hogy történik a helymeghatározás a térképen?

Ha a térképet úgy tartjuk magunk előtt, hogy a községnevek balról jobbra olvashatók, úgy a felső oldal felé van észak. (jelölése É.) Az alsó felé dél (D.), jobbra kelet (K.), balról nyugat. (Ny.) Valamely részlet helyét úgy a térképen, mint a terepen más ismert részlettől számítva rendszerint a világtáj és a távolság adataival szoktuk megjelölni, pl.: a kérdéses híd állóhelyemtől KÉK-re 3500 lépésre van.

Oly megjelölések, mint pl. előtt, mögött, fent, lent, innen, túl, alatt, felett, jobbra, balra, — kerülendő, mert félreértésekre adhat okot. Pl.: községek kijáratánál feltétlenül meg kell jelölni a világtájat is (X község Dny-i kijáratától 300 m.-re.)

30. Mit nevezünk dombnak és mit hegynek?

Domb: 200 méterig terjedő terepemelkedés.

Hegy: a 200 méteren felüli terepemelkedés.

31. Mit nevezünk völgynek?

A terepemelkedések között hosszúrányuló bemélyedéseket.

32. Hogy történik a helynevek elhelyezése a térképen?

A neveket a jelölt. részlet mellett rendszerint annak keleti (jobb) oldalán találjuk. Ha ott egyéb fontos részletet elfedne, vagy nem férne el, úgy elsősorban délre, másodsorban északra s csak utolsó esetben írják nyugatra.

33. Hogy történik a lakóhelyek, egyéb építmények ábrázolása?

Ezek rendszerint alaprajzban és helyes fekvésüknek és méretüknek megfelelően ábrázoltatnak. A katonailag fontos épületek azonban általában mértéken felül vannak ábrázolva. (L. 8. kérdést.)

34. Mit nevezünk I. rendű műútnak?

Oly útat, melynek legalább 4 méter, műszakilag épített kocsiútja van s a rajta levő műtárgyak (hid, vízátvezető stb.) teherbíró képessége 80 métermázsas.

35. Mit nevezünk II. rendű műútnak?

Olyan műszakilag épített s legalább 3 méter pályaszélességű útat, melyen a műtárgyak teherbíró képessége 40 métermázsas.

36. Mit nevezünk III. rendű műútnak?

Oly rendszeresen kavicsozott, legalább 1.6 m. széles útat, melyen a műtárgyak teherbíró képessége 20 métermázsas.

37. Mit nevezünk kocsíútnak?

Olyan természetes talajon vezető (kavicsozatlan) útat, mely legalább 1.6 méter széles és tábori ágyukkal járható.

38. Mit nevezünk szekér- vagy dűlőútnak?

Könnyű szekerekkel járható s 1.6 méternél keskenyebb oly útat, melynek mélyen kijárt részei tábori ágyúval nem járhatók.

39. Mit nevezünk ösvérútnak?

Oly hegyiútat, melyen málhás állatok, lovasok még járhatnak.

40. Mit nevezünk gyalogútnak?

Igen keskeny, még ösvérekkel sem járható útat.

41. Mit nevezünk bővizű kutnak, illetve forrásnak?

Azokat, melyek percnként legalább 10 liter vizet adnak.

42. Mit értünk tájékozódás alatt?

A terepen látottak helyének a térképen, vagy a térképen rajzoltak helyének a terepen való biztos megállapítását.

43. Mikor van a térkép betájékozva?

Akkor, ha valamelyik vonala (iránya) párhuzamos vagy egyirányú az illető vonallal a terepen.

A tájékozódás módja kétféle:

a) valamely világtáj előzetes megállapítása útján,

b) csupán a térkép valamely vonalának a terep megfelelő vonalával való párhuzamossá tétele.

44. Hogyan történik a világtájak megállapítása?

Háromféle módon:

a) tájolóval,

b) a nap állása után,

c) sarkcsillag után.

45. Hogyan állapítjuk meg a világtájat tájolóval?

A tájoló delejtűjének kékre fúttatott vége északra mutat, fektessük le vízszintesen térképünket és helyezzük rá a tájolót a keleti vagy nyugati szegélyre. Most forgassuk a térképet mindaddig, míg a szegély pontosan a delejtű két végének meghosszabításában nem fekszik.

46. Hogyan állapítjuk meg a világtájat a nap állása után?

Tudnunk kell, hogy hány óra van. Ismeretes, hogy a nap 6 órakor keleten, 12 h-kor délen és 18 h-kor nyugaton van. Így 9 h-kor DK.-en és $1\frac{1}{2}$ h-kor DDK.-en áll. Ha pl. 9 h-kor akarjuk a térképet betájékozni, a térképen a DK.-i irányt kell

a nap felé fordítanunk, hogy a térképet betájékozzuk. Egyszerűbb, ha zsebóránk kismutatóját a nap felé fordítjuk és megfelezzük a kismutató és a XII. szám közötti szöget. A szögetfelező irány „Dél”. (Ez a betájékozási mód csak hozzávetőleg pontos.)

47. Hogyan állapítjuk meg a világtájakat a sarkcsillag után?

Az égbolton a „Göncölszekér” csillagcsoport utolsó két csillagát összekötő képzelt vonalat a „Göncölszekér” rudjának elfordulásával ellenkező irányba meghosszabbítjuk és ezen képzelt vonalba kb. ötször rámérjük a két utolsó csillag közötti távolságot. E távolságnak megfelelően egy a többitől elütő fényű csillagot találunk s ez a „Sarkcsillag”. Ha a térképen az északi irányt ezen csillag felé fordítjuk, észak felé be vagyunk tájékozva.

48. Hogyan tájékozzuk be a térképet valamely ismert terepvonal után?

Ha valamely a térképen ismert terepvonalon állunk, fordítsuk be vízszintesen tartott térképpel az ábrázolt vonalat a terepvonal irányába.

49. Hogyan tájékozzuk be a térképet, ha álláspontunk helye pontosan ismeretes?

Ha álláspontunk a térképen ismeretes, akkor keressünk egy távolfekvő pontot a terepen, amely a térképen is feltalálható. Azután a térképen a két ponton keresztül egy irónt fektetünk és azt a térképpel együtt a terepen megválasztott pontra irányítjuk. A betájékozás eléggé pontos.

50. Hogyan állapítható meg álláspontunk helye, ha a térképen is ismert terepvonalon állunk és e vonalon egy olyan tereppontot látunk, amely a térképen is be van rajzolva?

Tájékozzuk be a térképet, azután becsüljük meg (mérjük meg) a tereppont távolságát. Ezt a távolságot mérjük fel a térképen a tereptárgytól kezdve magunk felé. Ott van az álláspontunk.

51. Hogyan állapítható meg álláspontunk helye, ha a térképen is ismert terepvonalon állunk és oldalt látunk egy olyan tereppontot, amelyet a térkép is feltüntet?

Először betájékozzuk a térképet, azután forgassunk egy irónt a térképen berajzolt tereppont körül addig, amíg az a tereppont irányába került. Az irón mentén húzzunk egy vonalat, ahol ez a vonal a terepvonalat metszi, ott van az álláspontunk.

52. Hogyan állapítható meg álláspontunk helye, ha terepvonalon kívül és két oly tereppont meghosszabbításában állunk, amelyek a térképen biztosan megállapíthatók?

A betájékozott térképen, a megállapított két ponton át magunk felé egy vonalat húzzunk. Álláspontunk most már, mintha terepvonalon állnánk, egy oldalon látott tereppont segítségével meghatározható.

53. Hogyan állapítható meg álláspontunk, ha terepvonalon kívül állunk és tereppontok (vonalak) meghosszabbításában sem vagyunk.

Az álláspont helyét, a terepnek a térképpel fokozatosan nagyból kicsinybe való összehasonlítása útján állapítjuk meg.

54. *Hogyan állapítható meg álláspontunk helye, ha a környezet ismeretlen?*

Menjünk olyan helyre, ahonnan jó kilátásunk van. Ott betájékozunk nagybán a térképet. Megnézzük a terep nagy vonásait és felkeressük ezeket a térképen. Az álláspont helyét ezután nagyból kicsinybe való megállapítással kell megkeresni. Ha ennek dacára álláspontunk helye mégis kétes, akkor keresünk a terepen két távoli, de a térképen biztosan felismerhető pontot. Azután betájékozunk a térképet minél pontosabban.

Írónt fektetünk a térképen berajzolt ponton keresztül a kiválasztott tereppont irányába és vonalat húzunk az írón mentén.

Éppen így járunk el a másik terepponttal is. Ahol a két vonal egymást metszi, ott van álláspontunk körülbelüli helye. A pontos hely azután nagyból kicsinybe való eljárással meglátható.

Földrajz

Földünk gömbölyű, hasonlítható egy óriási nagy gömbhöz. Gömbölyűsége mellett több körülmény bizonyít: Ilyenek:

1. Mint tudjuk a Föld égitest és látjuk, hogy a többi égitestek mind gömbölyűek, miért lenne a földünk kivétel?

2. Azok a világkörüli utazók, akik pl.: Budapestről elindultak NY-i irányban haladva és ezt az irányt állandóan megtartották, Budapestre érkeztek vissza. Ez csak akkor következhet be, ha a föld valóban gömbölyű.

3. Tengerparton állva, egy felénk közeledő hajóból először az árbócot, majd a kéményt és végül láthatjuk csak az egész hajótestet.

4. Holdfogyatkozás alkalmával, mikor is a Nap és Hold közre kerül Földünk és a három égitest egyvonalban van, a Földráveti árnyékát a Holdra. Az árnyék pedig kör-, vagy félkör alakú. De miután ilyen árnyékot csak kör- vagy gömbalakú test vetet, Földünknek gömbölyűnek kell lenni,

Földünk nem áll egyhelyben, hanem forog saját tengelye körül és kering a nap körül. Saját tengely körüli forgását NY-ról K-re végzi és ez a forgás idézi elő a nappal és éjjel váltakozását. Tehát tengelye körül 24 óra alatt fordul meg.

A Nap körül egy tojás körvonalához hasonló (elepszis) pályán mozog és ezt az utat 365 és $\frac{1}{4}$ nap alatt teszi meg. Ez egy esztendő, de miután egy év 365 napból áll, a fennmaradó negyednapokat összeadták és így minden negyedik évben szökőév van, ami 366 napból áll.

Földünk felületének $\frac{2}{3}$ részét víz borítja és csak $\frac{1}{3}$ -része

szárazföld. Ezt a nagytömegű vizet óceánnak nevezzük. Az óceánok a szárazföldet több részre tagolják. Így keletkeznek a földrészek, vagy világrészek, melyek a következők: *Európa, Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália.*

A földrészek felülete nem mindenütt egyforma. Néhol lapos síkság, másutt kisebb-nagyobb emelkedések vannak rajta. Ha a síkság mélyen fekszik, alföldnek, ha magasan van, fensíknak nevezzük. Kisebbs emelkedést dombnak, a nagyobbat hegynek nevezzük.

Hazánk Európában fekszik. Természetes határai: ÉNY., É., K. és DK-en a Kárpátok hatalmas láncolata, D-en a Duna és Száva folyó, DNY-on az Adriai tenger és NY-on az Alpok nyúlványai.

Nagy-Magyarország területe 325.000 km², lakosainak száma 20 és félmillió volt. A trianoni béke hazánk kétharmad részét elszakította, úgy, hogy most a területünk 93.000 km² és a lakosság száma 8.700.000. Elrabolták természetes határainkat és most politikai határaink NY-on az osztrák közt., É-on a csehszlovák közt., K-en oláh királyság és D-en jugoszláv királyság.

Hazánk folyóvizei a következők: a Duna, mely Németországban az úgynevezett Fekete-erdőkben ered, Dévénynél lép hazánk területére és Orsovánál hagyja el azt s a Feketetengerbe ömlik. Az oly folyót, mely tengerbe ömlik, folyamnak nevezzük.

A második egyúttal a legmagyarabb folyónk a Tisza, mely hazánk területén születik és ott is hal meg, vagyis hazánkban a Máramarosi Havasokban ered és ugyancsak hazánk területén Títnél ömlik a Dunába.

Nagyobb folyónk még a Dráva és a Száva, mindkettő a Dunába ömlik.

Egy folyó jobb- és balpartjának meghatározása úgy történik, hogy arcunkkal a víz folyásának irányába fordulva állunk, bal oldalunk irányába eső part a balpart, jobboldalunk irányába eső part a jobbpart.

A Duna jobboldali mellékfolyói: a Lajta, a Rába a Rábcaival, a Sárvíz-csatorna a Sióval, a Dráva a Murával és a Száva. Baloldali mellékfolyói: a Morva, a Vág, a Nyitra, a Garam, az Ipoly és a Tisza.

A Tisza mellékfolyói jobbról: Tarac, Talabor, Borsava, Bodrog, Hernád, Sajó és a Zagyva. Balról: a Szamos, Hármaskörös, Maros, Béga és a Temes. -- Ha a víz medrét emberi munka készíti, akkor azt csatornának nevezzük. Ilyen jelentékenyebb csatornáink: a Tiszát a Dunával összekötő Ferenc-csatorna és a csatornát a Dunával összekötő Ferenc-József-csatorna.

Tavaink: a Balaton. Átlagos hosszúsága 80 km., szélessége 5–14 km., a tihanyi félszigetnél 2 km. Vize oly mély, hogy gőzhajó is járhat rajta, legnagyobb mélysége azonban csak 11 m., átlagos mélysége csupán 3 m.

A Fertő-tó vízmenynyisége a száraz és nedves időszakok

szerint nagyon változik és ezért gőzhajó nem jár rajta. Tervbe van véve lecsapolása. A Vértes-hegység lábánál, Fejérmegyében találjuk a Velencei-tavat.

A történelmi Magyarországot vidékek szerint a következő részekre osztjuk: A Duna és a Dráva által határolt, alacsony hegyekkel és dombokkal borított részét Dunántúli Dombosvidéknek nevezzük, a Kis-Alföld hazánk nyugati részén a Duna szigetein és mindkét partján Pozsonytól Esztergomig terjed és mélyen nyulik be a környező hegyes-dombos vidékbe. Az Északnyugati Felvidék a Morva völgyétől keletre az Ondava-Tapoly völgyéig terjed. Az Északkeleti Felvidék az Ondava-Tapoly völgyétől a Tisza forrásvidékéig terjed, a Tisza forrásvidékétől délre az Aldunáig terül el a Délkeleti Felvidék, vagy más néven Erdély.

Az Adriai-tenger, a Dráva, Duna és a Száva folyók közé eső terület Horvát-Szlavonország.

A Felvidék és a Dunántúl által körülzárt hatalmas síkságot Nagy Magyar Alföldnek nevezzük.

A Dunántúl hegyei: A Balaton északi partján kezdődik a Bakony-hegység, melynek kialudt tűzhányói ma legjobb bortermő helyek, Badacsony, Csobánc, Szigliget, Tátika, Somlyó. A Bakonytól északkeletre húzódik Mór—Bicske és közöttük terül el a Vértes-hegység és ennek folytatásaképpen a Duna-könyökben találjuk a Pilisi- és a Budai-hegyeket.

Balatontól délre található a Mecsek-hegység, melynek belseje hazánk leggazdagabb kőszéntelepeit rejtí magában. A Dunántúl nyugati részét az Alpok nyúlványai borítják, melynek legmagasabb csúcsa az Irott-kő, 883 m., egyuttal a Dunántúl legmagasabb pontja.

Vizei: Főfolyója a Duna, melynek jobbparti mellékfolyói a Rába a Rábcával és a Sió, mely a Balatonból ömlik ki és szabályozott mederben ömlik a Sárvíz-csatornába, mely Szekszárdnál torkollik a Dunába, Délről a Dráva a Murával.

Tavai: Balaton és a Velencei-tó.

A Dunántúl vármegyéi közül teljesen megmaradt vármegyék a következők:

Fejér megye, szh. Székesfehérvár. Árpád-házbeli királyaink koronázó és temetkezési városa volt. A megyében Mór boráról, Alcsut pedig József kir. herceg mintagazdaságáról nevezetes.

Veszprém vármegye, szh. Veszprém. Régi püspöki székhely. A megyében Pápa a legnépesebb város, a környék művelődésnek központja. Zirc ősrégi apátság, Herend porcellángyártásáról, Siófok balatoni fürdőjéről nevezetes.

Tolna vármegye, szh. Szekszárd, mely vörösboráról, Tolna selyemfonógyáráról nevezetes.

Somogy vármegye, szh. Kaposvár. Cukorgyáráról nevezetes. A megyében történelmü nevezetességü hely Szigetvár.

Megcsonkított vármegyék:

Baranya vármegye, szh. Pécs, a Dunántúl legnagyobb és legszebb városa, Zsolnai-féle majolikagyára, keztyü és pezsgő-

gyártása országoshirű. A vidék művelődésének központja. Ipara és kereskedelme igen fejlett. A megyében Villány boráról, Harkány gyógyfürdőjéről nevezetes. A Duna mellett Mohács történelmi nevezetességű hely.

Zala vármegye, szh. Zalaegerszeg. A megyében Söjtör Deák Ferencnek, a haza bölcsének születési helye. Keszthely gazdasági akadémiájáról, Tihány bencés kolostoráról és viszhangjáról híres. Balatonfüred fürdő- és nyaralóhely, míg Hévíz iszapfürdőjéről nevezetes.

Vas vármegye, szh. Szombathely, püspöki székhely, hazánk egyik legrégebbi városa. A megyében Sárvár cukor- és műselyemgyáráról híres. Kőszeg, melynek várát Jurisics Miklós védte a törökök ellen.

Esztergom vármegye, szh. Esztergom, mely hazánk egyik legrégebbi városa. Magyarország bíboros hercegprimásának székhelye. A megyében Tokod és Dorog szénbányáiról nevezetes.

A Kis-Alföld megcsonkított vármegyéi:

Sopron vármegye, szh. Sopron, posztógyáráról nevezetes és bőrgyáráról. A megyében Ruszt boráról, Nagycenk cukorgyáráról híres. Utóbbi helyen alussza örök álmát a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István.

Moson vármegye, szh. Magyaróvár. Gazdasági akadémiájáról nevezetes.

Győr vármegye, szh. Győr, a Rába és a Rábca torkolatánál. A Kis-Alföld egyik legszebb és legnagyobb városa. Gyár-ipara Budapest után a legnagyobb az országban, gép-, vagon-, posztó-, szesz- és selyemfonógyára van. A megyében Győrtől délre Pannonhalmán emelkedik a bencések ezeréves apátsága, melyet még Szent István király alapított.

Komárom vármegye, szh. Komárom. A megye déli részén van Bábolna és Kisbér, állami méntelepéről híres. Tata melegforrásáról, míg Tatabánya és környéke kőszénbányáiról nevezetes.

Átcsatolt vármegye:

Pozsony vármegye, szh. Pozsony, a Duna mellett. Régen hazánk fővárosa volt. Itt koronázták a magyar királyokat. Nagy gyár-ipara és élénk kereskedelme van. A megyében Nagyszombat sok templomáról nevezetes.

Az Északnyugati Felvidék hegyei az Északnyugati Kárpátok, melyek a Morva völgyétől az Ondava völgyéig húzódnak. Hazánk nyugati határán a Dunánál kezdődnek a Kis-Kárpátok. Ennek folytatása a Magyar-Morva Határhegység, a nyugati Beszkidék és a Babia-Gura.

Az Északnyugati-Kárpátok legnagyobb és legszebb hegy-sége a Magas-Tátra, melynek legmagasabb csúcsa a Ferenc József-csúcs (2663 m.) hazánk legkiemelkedőbb hegycsúcsa. A Tátrának nyugati folytatása a Liptói havasok. A Magas-Tátrától délre van az Alacsony-Tátra és ettől nyugatra a Nagy-Fátra, míg délre a Garam és az Ipoly között hazánk régi arany és ezüsttermő hegyeit, a Magyar Érchegységet találjuk.

A Magyar Érchégységtől északkeleti irányban az Osztróvszky-Vepor- és a Gömör-Szepesi Érchégység húzódik. Az északnyugati Felföld keleti szegélyét az Eperjes-Tokaji hegyvidék borítja.

Az Északnyugati Felvidék legdélibb részén emelkedik Csonka-Magyarország legnagyobb hegyvidéke, a Cserhát, a Mátra és a Bükkhegység. A Mátrában találjuk csonka hazánk egmagasabb csúcsát, a Kékest (1010 m.).

Vizei. Az Északnyugati Felvidéket a Duna balparti mellékfolyói szelik keresztül-kasul. Az ország nyugati határán folyik a Morva, mely Dévénynél folyik a Dunába. Komárom közelében ömlik a Dunába a Felvidék két legnagyobb folyója, a Vág és a Nyitra. A Garam és az Ipoly pedig Esztergom közelében ömlenek a Dunába.

A Királyhegyben ered a Felvidék két Tiszába ömlő folyója, a Hernád és a Sajó.

A Magas-Tátrában eredő két hűtlen folyócska a Poprád és a Dunajec.

Az Északnyugati Felvidék teljesen megmaradt vármegyéi:

Heves vármegye szh. Eger, váráról és vörös boráról híres. A megyében Gyöngyös szintén boráról, Hatvan cukorgyáráról, Parád kénésfürdőjéről, Vepelét pedig dohányjáról nevezetes.

Borsod vármegye szh. Miskolc, a Felvidék egyik legnépesebb virágzó kereskedő városa. Szomszédságában van Diósgyőr, mely hatalmas vas- és papírgyáráról nevezetes.

Megcsonkitott vármegyek:

Hont vármegye szh. Ipolyság. A megye északi csúcsában van Selmec- és Bélabánya, hol ezüstöt bányásznak.

Nógrád vármegye szh. Balassagyarmat. A megyében Gács és Losonc posztógyáráról híres. Salgótarjánban kösznet bányásznak, miért is fejlett ipara, vas-, acél- és üveggyára van.

Gömör vármegye szh. Rimaszombat, Tompa Mihály híres költőnk szülővárosa. A megyében Dobsina jégbarlangjáról nevezetes.

Abauj-Torna vármegye szh. Kassa. A Felvidék egyik legnagyobb és legszebb városa. Ipara és kereskedelme igen élénk. A kassai dóm sirboltjában nyugszik hazánk legnagyobb szabadsághőse, II. Rákóczi Ferenc és Zrinyi Ilona.

Átcsatolt vármegyek:

Nyitra vármegye szh. Nyitra. A megyében Érsekújvár vasuti csomópont, élénk kereskedő város. Pöstyén kénés fürdőjéről, Nagysurány cukorgyáráról nevezetes.

Bars vármegye szh. Aranyosmarót.

Trencsén vármegye szh. Trencsén. A megyében Zsolna posztógyáráról, Trencséntepliec gyógyfürdőjéről nevezetes.

Túróc vármegye szh. Túrócszentmárton.

Árva vármegye hazánk legészakibb fekvésű vármegyéje, szh. Alsókubin.

Liptó vármegye szh. Liptószentmiklós, börgyáráról, Rózsahegy papír-, posztó- és gyufagyáráról nevezetes.

Zólyom vármegye szh. Besztercebánya, bútor-, bőr- és posztógyára van. Szliács fürdőjéről nevezetes.

Szepes vármegye szh. Lőcse. A megyében Késmárk fonó- és szövőgyáráról híres. A bányavidék középpontja Igló, vas- és rézbánya van.

Sáros vármegye szh. Eperjes. Bártfa fürdőjéről nevezetes. Vörösvágás környékén bányásszák a nemes opált.

Az Ondava völgyétől a Tisza forrásvidékéig terjedő területet Északkeleti Felvidéknek nevezzük.

Hegyei: A Kárpátok hegyláncolatai, melyek két sorban helyezkednek el. A külső lánc az ország határán húzódik s ennek részei az Erdős Kárpátok, a keleti Besztkidek és a Máramarosi havasok. A rajtuk keresztülvezető szorosok közül ismertebbek az Uzsoki és Vereckei hágó. A belső lánc hegyei a Vihorlát-Gutin hegysoraiban állanak.

Vizei: A máramarosi havasokba két ágból, a Fehér és a Fekete Tisza összefolyásából keletkező Tisza és mellékfolyói u. m. Tarac, Talabor, Nagyság és Borsava. A Tiszába ömlik még a Bodrog, mely a Latorca, Ung, Laborca, Ondava és Tapolc összefolyásából keletkezik.

Az Északkeleti Felvidék megcsonkított vármegyéi:

1. *Zemplén vm.* szh. Sátoraljaujhely. A megyében Szerencs nagy cukorgyáráról, Sárospatak pedig régi református főiskolájáról nevezetes.

2. *Bereg vm.* szh. Beregszász. A megyében Munkács történelmi nevezetességű hely.

Elszakított vármegyék:

Ung vm. szh. Ungvár, püspöki székhely.

3. *Máramaros vm.* sz. Máramarossziget. A megyében Rónaszék, Aknasuhatag és Szlatina sóbányáiról nevezetes.

Hegyei: Erdélyt félkör alakban a Kárpátok hegyláncolatai övezik. Északról dél felé emelkednek a Radnai, Borgói, Gyergyói, Csiki, Brassói, Fogarasi és a Szebeni havasok, a Páring és a Retyezát. Ezek képezik a külső láncolatot. Nevezetesebb hágói: a Tölgyesi, Gyimesi, Ojtozi, Tömösi és Vöröstorony szoros.

A belső láncolat részei a Szamos vidékén az Avas, Kőhát, Gutin és a Lápos, a Maros forrásvidékén Kelemen, Görgényi havasok és a Hargita. A Szamos és a Maros között az Alföld keleti szélén a Bihari hegyek emelkednek. Ennek nevezetesebb részei a Király-erdő és a Meszes hegység. A Király-hágó a legfontosabb átjáró az Alföld és Erdély között. A Kis-Szamos eredeténél emelkednek a Gyulai-havasok. A Maros folyó mentén pedig az Erdélyi Érchegység. Az Alduna vidékén a Krassószörényi hegyek emelkednek, melyek szénben és vasban bővelkednek. A Fogarasi havasokban van Erdély legmagasabb hegycsúcsa a Negoj 2544 m.

Vizei: Majdnem mind a Tiszába sietnek, csak a Temes, Zsil és az Olt ömlenek a Dunába, Főfolyói: Szamos, Hármaskörös és a Maros. A Szamos két ágából a Kis és a Nagy-Szamosból ered. A Meszes hegységben ered a Berettyó, mely a Tiszába és a Kraszna, mely a Sebes-Körösbe ömlik.

A Hármaskörös a Sebes, Fekete és a Fehér-Körös összefolyásából keletkezik. A Maros folyó a Csiki havasokban ered, felveszi az Erdélyi medence vizeit az Aranyost, a Kis és Nagy-Küküllőt és a Sztrigy-et.

A Hargita déli nyulványán egy kialudt kráter mélyén fenyvesekkel körülvéve találjuk a legszebb tengerszemét a Szent Anna tavát.

Erdélynek 17 vármegyéje van, mely jelenleg mind oláh uralom alatt synylődik.

1. Szilágy vármegye, szh. Zilah.

2. Szolnok-Doboka vármegye székhelye Dés. A megyében Désakna sóbányájáról nevezetes.

3. Beszterce-Naszód vármegye szh. Beszterce. A megyében Óradna ólom- és ezüstabányájáról nevezetes.

4. Kolozs vármegye, székhelye Kolozsvár. Erdély legnagyobb, legnépesebb és legmagyarabb városa, itt született Mátyás király.

5. Maros-Torda vármegye, szh. Marosvásárhely. A megyében Szováta gyógyfürdőjéről nevezetes.

6. Csik vármegye, székhelye Csikszereda. A megyében Borszék és Tusnád fürdőjéről nevezetes.

7. Udvarhely vármegye, szh. Székelyudvarhely.

8. Háromszék vármegye, szh. Sepsiszentgyörgy.

9. Brassó vármegye, szh. Brassó.

10. Fogaras vármegye, szh. Fogaras.

11. Szeben vármegye, szh. Nagyszeben.

12. Nagy-Küküllő vármegye, szh. Segesvár, itt esett el a 48-as szabadságharcban a legnagyobb magyar költő: Petőfi Sándor.

13. Kis-Küküllő vármegye, szh. Erzsébetváros.

14. Torda-Aranyos vármegye, szh. Torda.

15. Alsó-Fehér vármegye, szh. Nagyenyed, ősrégi református főiskolájáról nevezetes. A megyében Marosujvár sóbányáiról nevezetes. Abrudbánya, Verespatak és Zalatna pedig hazánk legnagyobb aranytelepei voltak.

16. Hunyad vármegye, szh. Déva. A megyében a Zsil völgyében a legjobb feketeszen bányatelep Petrozsény és Lupény.

17. Krassó-Szörény vármegye, szh. Lugos. A megyében Anina vas- és szénbányászataról, Resicabánya ezenkívül vasgyáráról nevezetes. Herkulesfürdő kénes gyógyfürdőjéről híres.

A Nagy-Alföld főfolyója a Duna és a Tisza és ezeknek a következő folyói: A Dunának balról a Temes. A Tiszának jobbról a Zagyva, balról a Szamos, Körös, Maros és Béga. A Nagy-Alföld déli részén találjuk a Dunát a Tiszával összekötő

Ferenc-csatornát és a csatornát a Dunával összekötő Ferenc József-csatornát.

Teljesen megmaradt vármegyék:

1. *Pest-Pilis-Solt Kiskun vármegye*, szh. Budapest. A megyében Visegrád várromjáról, Vác siketnéma-intézetéről és fegyházáról nevezetes. Gödöllő királyi nyaralóhely. Kecskemét és Cegléd gyümölcstermeléséről, Nagykörös konyhakertészetéről híres. Kiskörös Petőfi Sándor szülővárosa. Kalocsa érseki székhely, csillagvizsgálójáról nevezetes. Alpár, történelmi nevezetességű hely.

2. *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye*, szh. Szolnok. A megyében nevezetes hely Jászberény, muzeumában van Lehel kürtje, Kenderes, a Kormányzó Úr kedvenc tartózkodási helye.

3. *Hajdu vármegye*, szh. Debrecen, hazánk harmadik nagy városa, kálvinista Rómának is nevezik.

4. *Békés vármegye*, szh. Gyula.

Megcsonkított vármegyék:

1. *Bács-Bodrog vármegye*, szh. Zombor. Jelenleg Baja.

2. *Torontál vármegye*, szh. Nagybecskerek.

3. *Arad vármegye*, szh. Arad, történelmi nevezetességű hely, úgyszintén Világos is.

4. *Csanád vármegye*, szh. Makó, vöröshagyma-termeléséről nevezetes. A megyében Mezőhegyes állami méntelepéről híres.

5. *Csongrád vármegye*, szh. Szentes. A megyében van hazánk második legnagyobb városa Szeged, mely a vidék művelődésének középpontja, paprikatermeléséről nevezetes. Pustaszer történelmi nevezetességű hely.

6. *Bihar vármegye*, szh. Nagyvárad, jelenleg Berettyóújfalú. A megyében Nagyszalonta, Arany János szülővárosa.

7. *Szatmár vármegye*, szh. Nagykaroly, most Mátészalka.

8. *Szabolcs vármegye*, szh. Nyíregyháza.

Elszakított vármegyék:

1. *Ugocsa vármegye*, szh. Nagyszöllős.

2. *Temes vármegye*, szh. Temesvár.

Az Adriai tenger, a Dráva, Száva és a Duna folyók közé eső területet Horvát-Szlavon országnak nevezzük.

Hegyei: A Fruska Góra, a Papuk és a bilói hegyek. Az Adriai tenger partján levő sziklás, kopár hegyek a Kis és Nagykapella és a Velebit.

Vizei: A Dráva, mely Eszéknél, a Száva, mely Zimony alatt torkollik a Dunába. A Száva mellékfolyói a Kulpa és az Una.

Vármegyéi: Mind a Jugoszláv királyság uralma alá tartoznak.

1. *Szerém vármegye*, szh. Vukovár.

2. *Verőce vármegye*, szh. Eszék

3. *Pozsega vármegye*, szh. Pozsega.

4. *Belovár-Körös vármegye*, szh. Belovár.

5. *Varasd vármegye*, szh. *Varasd*.
6. *Zágráb vármegye*, szh. *Zágráb*.
7. *Modrus-Fiume vármegye*, szh. *Ogulin*.
8. *Lika-Krbava vármegye*, szh. *Goszpics*.

Az Adriai tenger partján van hazánk egykori kikötő városa Fiume, mely jelenleg az olaszok uralma alá tartozik.

Hazánk szé- és fővárosa Budapest. Az ország szívében a Duna mindkét partján terül el. A Duna jobb partján van Buda, mely hegyes, a balparton Pest sík területen fekszik. Budapest 16 kerületre oszlik fel.

Budát Pesttel 6 hid köti össze. Ezek: Újpesti-hid, Margit-hid, Lánchíd, Erzsébet-híd, Ferenc József-híd, Vasúti összekötő-híd.

A budai oldalon emelkedik a Várhegy, hol a királyi palotát, a Mátyás templomot, Halászbástyát és miniszteriumok épületeit találjuk. A királyi palota kápolnájában őrzik Szent István királyunk jobbját. A Várhegy alatt alagút vezet, mely összeköti a Lánchíd budai hídfőjét a Krisztina-várossal.

Erzsébet-híd és Ferenc József-híd közelében emelkedik a Gellért-hegy, melynek oldalán a vértanú halált halt Szent Gellért püspök szobrát találjuk. A Gellért-hegy lábánál van a Gellért-szálló és fürdő, hazánk legelőkelőbb szállodája. A budai oldalon találjuk még a Császárszobrot és Rudasfürdőt.

A pesti oldalon a Duna partján a legkiemelkedőbb épület az Országház. Nevezetesebb épületek még a Magyar Tudományos Akadémia, a Bazilika. A Múzeum-körúton a Nemzeti Múzeum, az Andrássy-úton az Operaház, az út végén emelték a Milleniumi emlékművet, mely a hét vezér és nagy királyaink alakjait örökíti meg; itt találjuk a Hősök emlékkövét is.

A Rákóczi-út mentén nevezetesebb épület a Nemzeti Színház s végén a Bóssy-téren a Keleti pályaudvar. A Berliini-téren a Nyugati pályaudvart találjuk s közelében van a Vigaszínház.

Budapest lakóinak száma 1,000.000.
